

FIYATLAR GENEL DÜZEYİ İLE KAMU AÇIĞI İLİŞKİSİ: OLIVERA-TANZI ETKİSİ VE PATİNKİN ETKİSİ TÜRKİYE'DE GEÇERLİ Mİ?¹

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE GENERAL LEVEL OF PRICES AND THE PUBLIC DEFICIT: IS THE OLIVERA-TANZI EFFECT AND THE PATINKIN EFFECT VALID IN TURKEY?

Fatih PEKŞEN*

Mustafa Göktuğ KAYA**

Yiğit YILDIZ***

ÖZ

Kamu kesimi açığı ve genel fiyat düzeyinin sürekli artması, günümüz ekonomilerinin mücadele içinde olduğu temel ekonomik istikrarsızlıklar arasında yer almaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemle birlikte politik iktisatta meydana gelen argüman değişikliği, ekonomi yönetimlerinin açığa dayalı kamu finansmanını benimsemesine yol açmıştır. Ancak bu durum bir süre sonra enflasyon adı verilen, genel fiyat düzeyinde süregelen artışlara neden olmuştur. 1973 döneminde patlak veren “Petrol Krizi” ise birçok ülke ekonomisini istikrarsızlaştırmıştır. Bu durum, bilim insanlarının ilgisini enflasyon

ABSTRACT

The public sector deficit and the continuous increase in the general price level are among the main economic instabilities that today's economies are struggling with. The change in arguments that took place in political economy with the post-World War II period led economic administrations to adopt deficit-based public finance. However, after a while, this situation led to continuous increases in the general price level, which is called inflation. The “Oil Crisis” that broke out in 1973 destabilized the economies of many countries. This situation has directed the attention of scientists to the interaction between inflation

* Dr., Strateji Geliştirme Başkanı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, fatih_peksen@yahoo.com, ORC-ID: 0000-0003-4246-3460.

** Doç. Dr., Danışman, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara, Türkiye & Misafir Öğretim Üyesi, Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, KTO Karatay Üniversitesi, goktug.kaya@aile.gov.tr, ORC-ID: 0000-0003-4124-4733.

*** Doktora Öğrencisi, Vergi Müfettişi, Hazine ve Maliye Bakanlığı, yigitt1607@gmail.com, ORC-ID: 0000-0001-7797-8240
Pekşen, F., Kaya, M. G., Yıldız, Y. (Mayıs 2023). Fiyatlar Genel Düzeyi ile Kamu Açığı İlişkisi: Olivera-Tanzi Etkisi ve Patinkin Etkisi Türkiye’de Geçerli Mi?, *Vergi Raporu*, 284, (7-24).

¹ Bu makale, 10-11 Mart 2023 tarihinde düzenlenen “Uluslararası Maliye ve Vergi Kongresi” nde sunulan ve de Kongre Kitabında (ISBN: 978-625-367-023-8) yayınlanmış olan bildirinin genişletilmiş halidir.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

M.G.T.: 08.04.2023 / M.K.T.: 05.05.2023

ve kamu açığı arasındaki etkileşime yöneltmiştir. Böylece iktisat yazınına pek çok yeni kavram kazandırılmıştır. Bahse konu kavramlardan bazıları da Olivera-Tanzi Etkisi ve Patinkin Etkisi'dir. Bu çalışmada, Olivera-Tanzi Etkisi ve Patinkin Etkilerinin Türkiye ekonomisi için geçerli olup olmadıkları analiz edilmektedir. Bu doğrultuda 2003-2019 dönemine ait ilgili makro-ekonomik veriler ekonometrik analize tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgulara göre Türkiye ekonomisinde ilgili dönemde Olivera-Tanzi Etkisi geçerli olmasına rağmen Patinkin Etkisine rastlanılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Kamu Kesimi Açığı, Mali Disiplin, Olivera-Tanzi Etkisi, Patinkin Etkisi

JEL Sınıflandırma Kodları: E00, E31, E62.

GİRİŞ

1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhran'ın ardından gündeme gelen Keynesyen politika önermeleri hükümetlerce ilgiyle takip edilmiştir. Söz konusu ekonomik istikrarsızlığın temel nedeni olan ilk defa J.M. Keynes tarafından ileri sürülen efektif talep yetersizliğini gidermek adına ekonomi yönetimleri 1960'ların son yarısından itibaren kamu harcamalarını kontrolsüzce arttırmaya başlamışlardır. Kamu gelirlerinin ise kamu harcamalarındaki artışa eşlik edememesi neticesinde hükümetler bütçe açıkları vermeye başlamışlardır.

1970'lerde ortaya çıkan Enerji Krizi ise o ana kadar sürekli hale gelen bütçe açıklarının artık çevrilemez bir hale gelmesine neden olmuştur. Ekonomik durgunlukla beraber yaşanan fiyatlar genel düzeyinin sürekli artışı, farklı bir ifade ile enflasyon, bilim insanlarının araştırmalarının bu alana kaymasına yol açmıştır. Birçok bakımdan toplumu olumsuz etkileyen enflasyon olgusunun, bütçe ile olan etkileşiminin analizi, bahse konu araştırma alanlarından birisi haline gelmiş ve yeni teoriler iktisat yazınında yer almaya baş-

lamıştır. and public deficit. Thus, many new concepts have been introduced to the economic literature. Some of the concepts in question are the Olivera-Tanzi Effect and the Patinkin Effect. In this study, it is analyzed whether the Olivera-Tanzi Effect and Patinkin Effects are valid for the Turkish economy. In this direction, the relevant macro-economic data for the 2003-2019 period was subjected to econometric analysis. According to the findings, although the Olivera-Tanzi Effect was valid in the Turkish economy in the relevant period, the Patinkin Effect was not encountered.

Keywords: Inflation, Public Deficit, Financial Discipline, Olivera-Tanzi Effect, Patinkin Effect

JEL Classification Code: E00, E31, E62.

lamıştır.

Söz konusu ulusal ve uluslararası çalışmalara göre bir ülkede belirli bir dönemde toplanan kamu gelirlerinden daha fazla kamusal ürün üretimine soyunan ülke ekonomileri oluşan bu gelir açığı nedeniyle bir süre sonra süregelen fiyat artışları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu ise mali idarelerin reel kamu gelirlerini, farklı bir söylemle fiyat hareketlerinden arındırılmış kamu gelirlerini azaltmaktadır.

Genel fiyat seviyesinin devamlı artması sebebiyle hâsıl olan gelir açığını finanse etme adına hükümetler borçlanma yolunu veya emisyon hacmini arttırmayı tercih etmektedirler. Bu iki tercih ise fiyatlar genel düzeyindeki artış trendini daha da körüklemekte ve aynı döngünün tekrarlanmasına ve sonuçta ülke ekonomilerinin kısır bir döngüye girmesine mahal vermektedir. Değişik bir söylemle, bütçe açıkları fiyatlar genel düzeyi üzerindeki sürekli artış eğilimini arttırmakta ve enflasyon adı verilen bu süregelenlik ise kamu gelirlerinin reel değerini azaltıp bütçe açığını arttırmaktadır.

Tarihsel süreçte bütçe açığı ile enflasyon ara-

sındaki etkileşimi irdeleyen birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan literatürde kendisine yer edinebilen önemli çalışmalara Olivera-Tanzi Etkisi ve Patinkin Etkileri örnek verilebilir. Olivera-Tanzi Etkisi, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışların bütçe açığını arttırdığını iddia etmişken, Patinkin Etkisi, Olivera-Tanzi' nin aksine enflasyonun, kamu harcamalarının reel değerini azaltması nedeniyle bütçe açıklarını azalttığını öne sürmektedir. Elbette bu ilişkiler sarmalı ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Ancak şu bir gerçek ki ülke ekonomisinde bütçe açığı ile enflasyon arasında nasıl bir etkileşim olduğunun tespiti, politika yapıcılar açısından, hayata geçirilecek politika uygulamaları açısından önemlidir. Bu özelliği nedeniyle enflasyon ile bütçe açığı arasındaki etkileşim çalışma konusu olarak seçilmiştir.

Türkiye ekonomisinde 2003-2019 döneminde Olivera-Tanzi ve Patinkin Etkilerinin cari olup olmadığını gözler önüne sermeyi amaçlayan bu çalışmada ilk olarak Olivera-Tanzi Etkisi ve Patinkin Etkilerinin kavramsal çerçevesi çizilecektir. Ardından ulusal ve uluslararası literatürde enflasyon-bütçe açığı etkileşimini konu alan çalışmalara yer verilecektir. Sonrasında Türkiye'de enflasyon ve bütçe açığının seyrine dönemler itibarıyla yer verilecektir. Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin geçirdiği evreler, ilgili dönemin siyasi ve iktisadi gelişmeleri çerçevesinde değerlendirilecek ve ilgili göstergelerin ulaştığı seviyelere değinilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise ilgili değişkenlere ait veriler ekonometrik analize tabi tutulacaktır. Çalışma, ekonometrik analiz neticesinde edinilen bulguların değerlendirildiği sonuç bölümü ile son bulmaktadır.

1- KAVRAMSAL AÇIDAN OLIVERA-TANZİ VE PATINKİN ETKİLERİ

Kamu açığı veya bütçe açığı, belirli bir dönemde, bir ülkede toplanan kamu gelirlerinin, yapılan kamu harcamalarının gerisinde kalması-

dır. Kamu açığında hükümetler sahip olduğu kaynaktan fazlasını harcamaktadırlar. Ortaya çıkan bu gelir açığını finanse etmenin dört farklı yolu bulunmaktadır. Bunlar; **i) Borçlanma ii) Emisyon** Hacminin Arttırılması (Monetizasyon) **iii) Vergileme iv) Döviz Rezervleri**

Yapısal gelişimini henüz tamamlayamamış gelişmekte olan ülke ekonomilerinde hasıl olan bütçe açıklarının sebeplerine bakıldığında, yetersiz kamu gelir düzeyi, kırılgan ekonomik yapı ve yüksek kamu tüketim meyli görülecektir. Ayrıca söz konusu ülkelerdeki yüksek tüketim eğilimi nedeniyle meydana gelen bireysel tasarruf yetersizliği bütçe açıklarının temel finansman yolu olan borçlanmanın maliyetini yukarı taşımakta ve ülke ekonomisini borç-faiz döngüsüyle baş başa bırakmaktadır. Bu döngü ise bir süre sonra finansal açıdan derinliğe ulaşamamış olan ülke piyasalarında sağlıklı fiyat oluşumlarının gerçekleşmesine ve nihayetinde ekonomik karar birimlerinin beklentilerinin sakatlanmasına mahal vermektedir.

Yaşanan bu açmaz ise bilhassa gelişmekte olan ülke ekonomilerinde sahip olunan kaynakların verimsiz alanlara yönelmesine ve böylece de fiyatlar genel düzeyinde sürekli artışların, farklı bir söylemle enflasyonun oluşmasına ortam hazırlamaktadır. Böylece ekonomide öyle bir sarmal meydana gelmektedir ki, oluşan bütçe açıkları sürekli fiyat artışlarını, sürekli fiyat artışları ise bütçe açıklarını beslemektedir. Aslında bu döngü gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkeler için ortaktır.

Ülkelerde ortaya çıkan süregelen fiyat artışlarının bütçe açıkları olan etkileşimi bilim insanlarının dikkatini cezbetmiş ve araştırmalarını bu alana yöneltmişlerdir. Böylece teorik bakımdan pek çok araştırma literatüre kazandırılmıştır. Bahse konu çalışmalardan **Olivera-Tanzi ve Patinkin Etkileri** dikkat çekici çalışmalar arasında yer almaktadır. Tarihsel açıdan ilk kez Olivera (1967) tarafından ele alınmasına karşılık bahse konu

etkileşimini varlığı Tanzi tarafından 1977 ve 1978 yıllarında yapılan çalışmalarca literatüre girmiştir. Tanzi' nin araştırmaları neticesinde ulaştığı bulgular Olivera' nın çalışması ile örtüştüğünden neticede **Olivera-Tanzi Etkisi** adı verilmiştir.

1967 yılında Olivera 1977 ve 1978 yılında Tanzi yaptıkları araştırmalar neticesinde vergiyi doğuran hadise ile vergisel alacağın tahsil edilmesi arasındaki zamansal fark bütçe açığının finanse edilmesini güçleştirdiği bulgusuna ulaşmışlardır. Diğer önemli bir bulgu ise vergi sistemlerinin esneklik düzeyinin söz konusu zamansal farkı yakından etkilemesidir¹. Bu bulgular ise hükümetin borçlanma maliyetini arttırmakta ve sağlıksız fiyat oluşumlarının vukuu bulması nedeniyle genel fiyat seviyesindeki devamlı artışlara sebep olmaktadır. Kamu kesimi açıkları ile enflasyon arasındaki bu aynı yönlü ilişkiye **Olivera-Tanzi Etkisi** adı verilir². Farklı bir ifade ile **Olivera-Tanzi**

Etkisi'nde süregelen genel fiyat düzeyi, kamu gelirlerinin gerçek değerini azaltmak suretiyle bütçe açığını arttırmaktadır.

Patinkin ise enflasyon bütçe dengesi arasındaki etkileşime kamu harcamaları perspektifinden yaklaşmıştır. Patinkin (1993), Tanzi' nin ortaya koyduğu mekanizmanın kamu harcamaları için de cari olduğunu ortaya koymuştur. Bu minvalde genel fiyat seviyesindeki devamlı artış kamu harcamalarının reel değerini azaltmakta bu durum ise bütçe açıklarının azalması sonucunu doğurmaktadır.

2-LİTERATÜR TARAMASI

Olivera-Tanzi ve Patinkin Etkilerinin ortaya çıkışı ile pek çok araştırmacı çeşitli ülke uygulamalarında söz konusu etkinin mevcudiyeti test etmek adına sayısız araştırma ortaya koymaya başlamıştır.

Tablo 1: Ampirik Literatür Özeti

Araştırmacı	Periyot	Usül	Parametreler	Ülke	Sonuç
Akçay ve arkadaşları.	1948-1994	Johansen eş bütünleşme	Kamu açığı, parasal genişleme, enflasyon	TR	Enflasyon ile kamu açığı arasında aynı yönlü ilişkiye rastlanılmıştır
Papapetrou ve Hondroyiannis	1957-1993	Granger Nedensellik, Johansen eş bütünleşme	Kamu açığı, enflasyon oranı ve para arzı tanımı	Yunanistan	Enflasyon ile kamu açığı arasında aynı yönlü ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Metin	1950-1987	Johansen eş bütünleşme	Para arzı, Kamu açığı, enflasyon	Türkiye	Enflasyon ile kamu açığı arasında aynı yönlü ilişkiye rastlanılmıştır
Piontkivsky ve arkadaşları	1995-2000	OLS	Parasal taban,, bütçe dengesi, enflasyon oranı	Ukrayna	Enflasyon ile kamu açığı arasında aynı yönlü ilişkiye rastlanılmıştır

¹ Vito Tanzi. Inflation, real tax revenue, and the case for inflationary finance: Theory with an application to Argentina. IMF Staff Papers, 25. s.424.

² Haluk Egeli. Gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıkları. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (4).s.296.

Alavirad	1981-1997	Üç Kademeli OLS	fiyat düzeyi, kamu dengesi, enflasyon oranı	İran	E Enflasyon ile kamu açığı arasında aynı yönlü ilişkiye rastlanılmıştır
Kesbiç ve arkadaşları	1989-2003	OLS	Enflasyon, kamu açığı, kısa dönem borç faiz oranı	Türkiye	Enflasyon ile kamu açığı arasında aynı yönlü ilişkiye rastlanılmıştır
Wet ve Solomon	1967-2001	Johansen eş bütünleşme	GSYH, Kamu açığı, , enflasyon	Tanzanya	Enflasyon ile kamu açığı arasında aynı yönlü ilişkiye rastlanılmıştır
Narayan ve Smyth	1970-2004	ARDL ve Nedensellik Analizi	Para arzı, Kamu açığı ve enflasyon	Fiji	Enflasyon ile kamu açığı arasında aynı yönlü ilişkiye rastlanılmıştır
Patinkin	1985	Tarif edici istatistiki analiz	Enflasyon, bütçe açığı, para dolanım hızı	İsrail	Enflasyon ile kamu açığı arasında ters yönlü ilişkiye rastlanılmıştır
Cardoso	1983-1996	OLS, Johansen Eş Bütünleşme ve nedensellik	Genel fiyat seviyesi, kamu açığı ve parasal taban	Brezilya	Enflasyon ile kamu açığı arasında ters yönlü ilişkiye rastlanılmıştır
Egeli	1995	OLS	Fiyatlar genel seviyesi, Kamu açığı, borç stoğu	Gelişmekte olan 23 ülke	Enflasyon ile kamu açığı arasında ters yönlü ilişkiye rastlanılmıştır

*Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

3- TÜRKİYE'DE ENFLASYON VE KAMU AÇIĞININ TARİHSEL SÜREÇTEKİ DURUMU

Enflasyon ve kamu açığı arasındaki etkileşim iktisat politikasının yanı sıra bilimsel literatürde de mühim ve çok tartışmalı alanlardan birisidir³. İktisat ekollerinde bahse konu alanın değişik önermeleri mevcuttur.

Klasikler, genel fiyat düzeyindeki sürekli artışları, farklı bir söylemle enflasyonu, klasik miktar kuramıyla açıklamaya çalışmaktadırlar. Buna göre parasal etmenlerin enflasyonun, ana kaynağı olduğunu ve vergi ve harcama politikalarının bütünleşik biçimi olan maliye politikasının enflasyon üzerinde etkisiz olduğunu öne sürer-

ler. Diğer yandan Keynesyen iktisat, ekonomide asıl etkili alanın talep kesimi olduğunu vurgulayıp, klasiklerin tersine kamu harcamalarında ortaya çıkan artma yahut kamu gelirlerinin düşmesi neticesinde meydana gelen bütçe açıklarının toplam talebi arttırmak suretiyle enflasyona tesir edebileceğini öne sürmektedir. Keynesyen ekol ayrıca, artma eğiliminde olan kamu kesimi açıklarının finansmanında borçlanma veya monetizasyon (merkez bankası kaynaklarına başvurma) yönteminin tercih edilmesinin enflasyonu arttıracak olduğunu vurgulamaktadır⁴.

Klasik ekolün, ana politika önermelerinden olan bütçe denkliliği önermesi, 1929 Buhranı-

³ M. Solomon ve A. W. A. De Wet. "The Effect of a Budget Deficit on Inflation: The Case of Tanzania", South African Journal of Economic and Management Sciences, 7(1).s.112.

⁴ Serap Bedir ve Arzu Tural Dikmen. Bütçe Açığı ve Enflasyon: Türkiye için Bir Sınır Testi Yaklaşımı. *International Conference On Eurasian Economies*.1-9. s.1.

na kadar tüm kesimlerce genel kabul görmüştür. Bütçe açıkları Büyük Buhrana kadar “uzak durulması icap eden bir vebal veya risk” olarak addedilmekteydi. 1929 Buhranı akabinde Keynes’in yayımladığı “Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi” adlı eserle o ana kadar yanlış veya kötü olarak bilinen uygulamalar revaç bulmaya başlamıştır. Keynes, devletin düzenleyici bir otorite olarak, ekonomiye aktif şekilde müdahil olmasının önemine vurgu yapmıştır. Bu minvalde, bütçe denklighinden taviz vermeyen mantalitenin bırakılarak ve bütçenin, ekonominin içinde bulunduğu konjonktürel dönemler itibariyle denklighinin temin edilmesinin önemine vurgu yapmıştır. Daha sonra, İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkımı giderme gayesi, savaş sonrası döneme hâkim olan sosyal devlet anlayışı ve politikacıların vergilemeden ziyade bütçe açığı vermeye dönük tercihleri, kamusal açıkları birçok ülke ekonomisinde karşılaşılan bir ekonomik istikrarsızlığa evirmiştir⁵.

Türkiye, 1950’li yılların ilk yarısına kadar denk bütçe politikasını benimsemiştir. Bu politika gereğince 1955 yılına kadar bütçe, fazla vermiştir. Ancak hızlı ekonomik büyüme hedefleyen ekonomi yönetimi, denk bütçe politikasının söz konusu hedeflere engel teşkil etmesi nedeniyle 1955 yılından itibaren denk bütçe anlayışına son vermiştir. Terk edilen bu politika sonucunda kamu maliyesi açık vermeye başlamıştır. Bahse konu kamu kesimi açıkları ise Merkez Bankası kaynakları kullanılarak finanse edilmiştir⁶.

1959 yılına kadar, benimsenen açığa dayalı bütçe uygulamasına, hatalı ekonomi politikası

tercihleri ve iktisadi istikrarsızlıklar da eklenince ekonomide bazı önlemlerin alınması gündeme gelmiştir. Bu önlemler sayesinde bütçe yeniden fazla vermeye başlamıştır. 1960’lı yıllar ile birlikte Türkiye’de planlı kalkınmaya dayalı ekonomi politikası benimsenmeye başlamıştır. Söz konusu kalkınma planları hazırlanırken, Uluslararası Para Fonu (IMF) Türkiye’ye tavsiye metinleri içeren mektuplar göndermiştir. Bu tavsiye mektupları dikkate alınarak hazırlanan kalkınma planlarında, kamusal harcamalarda tasarrufa gitme hedefi konulmuştur. Böylece iki kalkınma planını kapsayan dönemde kimi zaman düşük bütçe açığı (yüzde 1 düzeyi) verilmiş kimi zaman da bütçe fazlası verilmiştir⁷.

1971-1979 döneminde kamu harcamalarının meydana gelen azımsanmayacak derecedeki artışlar, kamu harcamalarının kamu gelirlerinin üzerinde seyretmesine, diğer bir deyişle bütçe açıklarının oluşmasına ortam hazırlamıştır. Böylece Türkiye’nin kronik bütçe açıkları ile tanışmasını sağlayacak süreç başlamıştır. Söz konusu dönemde ortaya çıkan bu nispeten büyük ve kronik bütçe açıkları ise merkez bankası kaynakları ile finanse edilmiştir⁸.

1979 yılında yaşanan döviz darboğazının tetiklediği ekonomik istikrarsızlık, 1980 yılında IMF himayesinde “24 Ocak kararları”nın alınmasına mahal vermiştir. Aslında kamu harcamalarında meydana gelen sürekli artışların yarattığı devasa bütçe açıkları artık sürdürülemez bir konuma gelmişti. İlgili dönemde yaşanan Enerji Krizi ve Türkiye’ye uygulanan ABD ambargosu ekonomik krizi kaçınılmaz kılmıştır.

⁵ Metin Sağlam ve Erginbay Uğurlu. Kamu Açıkları, Parasal Büyüme ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye Örneği (1983-2008). *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*. 50(576).s.72.

⁶ Erhan Öruç. Bütçe Açıkları Enflasyonist Etkiye Sahip Midir? Türkiye Üzerine Uzun Dönemli Analiz. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16(1).s.4

⁷ Utku Altunöz. Enflasyon ve Bütçe Açıkları Arasındaki İlişki Bağlamında Olivera Tanzi ve Patinkin Etkisinin Türkiye’de Geçerliliği. *Vergi Dünyası Dergisi*: Sayı:438,s.30.

⁸ Hüseyin Şen ve diğerleri. *Bütçe Açıkları ve Açık Finansman Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Orion Kitabevi.s.178

Bahse konu dönemde tüm dünyada etkisini hissettirmeye başlayan Neo-Liberal politikalar, küreselleşme vasıtasıyla birçok ülkede sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda IMF, söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesi noktasında kritik bir görev ifa etmektedir. IMF, dövizin kıt bir kaynak olduğu ve ödemeler bilançosu açığı veren gelişmekte olan ülkelere Stand-by sözleşmeleri ile belirli tutarlarda fon kullandırmaktadır. Stand-by anlaşmaları, bilhassa dış ödeme güçlüğü çeken ülkelere, IMF tarafından yapılacak fon tedarikinin koşullarını içeren istikrar politikalarıdır⁹. Farklı bir deyişle ile Stand-by akitleri, fon talep eden ülke ile imzalanan ve belirli bir iktisadi ve siyasi programına tabi olarak, fon sağlama ve fonun geri ödemelerini belirli dönemler dâhilinde yapılmasını içeren fon tedarik akitleridir.

1960'lı yıllardan itibaren giderek Türkiye'de etkin olmaya başlayan IMF, 24 Ocak kararlarının alınmasında doğrudan etkili olmuştur. IMF, söz konusu istikrar kararları ile geçmişte benimsenen ithal ikameci sanayileşmenin yerine, ihracata esaslı büyüme modelini benimsenmesini sağlamaktadır. Böylece yabancı sermaye teşvik edilerek, Türkiye ekonomisinde piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılmak amaçlanmaktadır. IMF, Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşümü gerçekleştirip, Türkiye'yi tamamen dışa açık hale getirmeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda mali disiplinin sağlanması kritik öneme sahiptir. Mali disiplini temin etmek için uygulanan daraltıcı maliye politikaları neticesinde Türkiye'de ilgili dönemde bütçe açıklarını %3'ün altına geriletmeyi başarmıştır. Buna rağmen, 80'li

yılların son yarısından sonra Stand By istikrar programlarının sona ermesiyle başlayan süreç, yeni bütçe açıklarını doğurmuştur. 1980'li yıllarda ABD'de revaçta olan Arz Yanlı İktisat yaklaşımının örtülü bir şekilde benimsenmesi nedeniyle hükümetin kamu harcamalarının finanse edilmesinde çoğunlukla borçlanma yolunu tercih etmesi, KİT'lerin giderek çoğalan görev zararları ve bütçe dışı fon uygulaması, bütçe açıklarının yeniden tırmanışa geçmesine neden olmuştur. Kamu harcamalarındaki bu artışa eşlik edemeyen kamu gelirleri nedeniyle bütçe açıkları tekrar yükselişe geçmiştir¹⁰.

1990'lı yıllarla birlikte, Türkiye, bütçe açıkları yanında enflasyon adı verilen yeni bir ekonomik istikrarsızlıkla tanışmaktadır. 90'ların hemen başında giderek artmaya devam eden kamu harcamalarını finanse etmede merkez bankasından kısa vadeli nakit avans kullanılması tercih edilmiştir. Bu durum genel fiyat düzeylerinin sürekli artışlara, yol açmıştır¹¹.

1990'lı yıllar aynı zamanda kamu finansman bileşiminde dejenerasyonun yaşandığı dönemdir. Bahse konu dönemde geleneksel kamu gelir unsurlarından ziyade, yurt içi yerleşiklerden veya ülke dışından borçlanma tercih edilmiştir. Kamu finansmanında meydana gelen bu hatalı tercihler, "5 Nisan Kararları" adı verilen sürece gidişte ana etmenlerin başında gelmektedir.

Mali disiplinin terk edilmesiyle beraber, bir mali amaç halini alan iç ve dış borç döngüsü, gerek özel sektörün gerekse de kamunun kaynak kullanım maliyetini yükseltmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak 1993 döneminin hemen sonrasında, reel faizlerde devasa artışlar mey-

⁹ Yusuf Bayraktutan ve M. Hilmi Özkaya. "IMF İstikrar Politikalarının Doğru Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 2002/1. s.5.

¹⁰ Mahfi Eğilmez. Hazine, İstanbul: Remzi Yayınevi. s.41.

¹¹ Kamer Güneysu Balaban. "Kurallı Maliye Politikası ve Türkiye'de Kurallı Maliye Politikasını Uygulamasına İlişkin Model Önerisi". TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara. s.104.

dana gelmiş ve faiz oranlarında görece bir dalgalanma başlamıştır. Bahse konu dönemde Türkiye ekonomisi, yüksek kamu kesimi açığı, günlük fiyat değişimlerine yol açan süregelen enflasyon oranları ve derinleşmemiş sermaye piyasaları yüzünden olması gerekenden fazla reel faiz oranları ile mücadele etmektedir¹². Yaşanan bu süreç, 1994 krizine ortam hazırlamıştır.

1994 yılı başlarında Türkiye ekonomisinde iç ve dış dengeden uzaklaşmış ve buna bağlı olarak piyasalar kırmızı alarm vermeye başlamıştı. Ekonomik durum, yeni bir ekonomik istikrar programının devreye alınmasını elzem kılıyordu. Kaybolan iç ve dış dengenin yeniden tesis edilmesini ve ihracata dayalı sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak gibi gayelerle “5 Nisan Kararları” adı verilen ivedi ekonomik tedbirler uygulamaya geçirilmiştir. Buna karşılık siyasi istikrarın sağlanamaması, buhrandan sonra yükselen kamu harcamaları, artan KİT görev zararları, efektif piyasalarındaki dalgalanmalar, sosyal güvenlik sistemindeki açık ve Asya krizi gibi etkenler bütçenin açık vermeye devam etmesini sağlamıştır. Dönem başında %3 olan bütçe açığının GSYİH oranı, 1993’te %6,5 üzerine, 1999 döneminde ise %12’ye yükselmiştir¹³.

2000’li yıllar Türkiye ekonomisi için yine kriz yılları olarak tarihte yerini almaktadır. Bahse konu dönemde, Türkiye ekonomisi iç ve dış istikrarsızlıkların tesiriyle nispeten düşük büyüme sürecine girmiştir. 90’lı yılların sonlarına doğru patlak veren Asya, Rusya ve Brezilya buhranları ve 1999 yılında Marmara Bölgesinde yaşanan deprem afeti neticesinde Türkiye ekonomisinin iç

ve dış dengesinde istikrarsızlıklar hâsıl olmuştur. Bu olaylar döngüsü, Türkiye’nin 2000’li yılların hemen başında IMF’nin kapısını çalmasına meydan vermiştir. IMF ile mali disiplinin tesisine yönelik sıkı maliye politikası ve yapısal reform uygulamalarını bünyesinde barındıran üç stand-by programı imzalanmıştır¹⁴.

İlgili istikrar programları 2000 yılının ilk altı içerisinde etkili sonuçlar vermeye başlamıştır. Mali disiplini sağlamak adına alınan önlemler neticesinde bütçe açığının GSYİH’ ya oranı %11,8’e düşmüştür. Buna karşılık program başarılı olmamıştır. Programın başarısız olmasında özelleştirme ve yapısal reformlardaki aksamalar, iç ve dış piyasalardaki, istikrar programına karşı olumsuz beklentiler, Türkiye ekonomisini Kasım 2000 döneminde likidite krizine sürüklemiştir. Aynı dönemde yaşanan hükümet bunalımı, Şubat 2001 krizini tetiklemiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin karşılaştığı en büyük krizlerden olan Şubat 2001 “Bankacılık Krizi” ’nde bütçe açıklarının GSYİH’ya oranı tarihi rekorla %17 seviyelerinde gerçekleşmiştir¹⁵.

Türkiye, yaşanan ekonomik olumsuzlukları gidermek adına yeniden IMF ile masaya oturmak zorunda kalmıştır. Yaşanan Bankacılık Krizi’nin ardından *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* adı verilen, IMF himayeli farklı bir istikrar programı kamuoyu ile paylaşılmıştır. Öz olarak, geçmişte imzalanan istikrar programlarının devamı niteliğindeki bu yeni programda temel hedef kalıcı kamu mali disiplinin ve istikrarlı ekonomik büyümenin sağlanmasıdır¹⁶.

2002 yılında yapılan seçimlerle hükümet de-

¹² Hakan Hakkı Yılmaz. İstikrar Programlarında Mali Uyumda Kalite Sorunu. TEPAV Yayını, Ankara: Matsa Basımevi. s.123.

¹³ Erhan Öruç. a.g.e. s.5.

¹⁴ Fatih Kaya. Mali Kural Uygulamaları ve Türkiye İncelemesi. Uzmanlık Tezi. Ankara: Kalkınma Bakanlığı. s.77.

¹⁵ Seyhun Doğan. 1990 ve Sonrasında Türkiye’de Kamu Kesimi Açıkları ve Finansmanı, İçinde Ahmet AY (Ed.), Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Konya: Çizgi Kitabevi.

¹⁶ Oğuz Yıldırım. Kura Dayalı İstikrar Politikası (Teori ve Ülke Uygulamaları), TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No:34, Ankara. s.98.

ğişikliği yaşanmıştır. Yeni hükümet önceki programa bağlılığını ve hatta bu programın daha da kuvvetlendirilerek tatbik edileceğine dönük taahhüdünü Nisan 2003'te IMF' ye iletmiştir. Söz konusu uygulamalar neticesinde kamu maliyesinde gözle görülür iyileşmeler yaşanmaya başlamıştır. 2002 yılından itibaren üç yıllık yeni bir istikrar programı uygulamaya konmuş ve bu program Şubat 2005' te başarılı bir şekilde nihayete erdirilmiştir¹⁷.

Uygulanan istikrar programı sayesinde büt-

çe açığının GSYİH'ya oranı 2008 küresel krizine kadar kademeli olarak düşüş göstermiştir. 2007 sonlarında ABD' de başlayıp tüm ülke ekonomilerini etkisi altına alan global kriz sebebiyle bütçe açığı/GSYİH oranı 2009 yılında hızlı artış göstermiştir. Bütçe açığı/GSYİH oranı, 2009 döneminden küresel salgın hastalığın dünyayı etkisi altına aldığı 2020 dönemine kadar belirli bir alt ve üst sınır aralığında istikrarlı bir şekilde değişim göstermiştir. Aşağıdaki tabloda bu yıllar itibariyle söz konusu oranın değişimine yer verilmiştir.

Tablo 2: Yıllar İtibariyle Bütçe Açığı/GSYİH

Yıl	Bütçe Açığı/GSYİH
2000	1,5
2001	1,9
2002	11,2
2003	8,6
2004	5,0
2005	1,0
2006	0,6
2007	1,6
2008	1,8
2009	5,3
2010	3,5
2011	1,3
2012	1,9
2013	1,1
2014	1,2
2015	1,0
2016	1,1
2017	1,5
2018	1,6
2019	1,8
2020	3,6
2021	3,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Hazine ve Maliye Bakanlığı

¹⁷ Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu. Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması, İstanbul: Remzi Yayınevi. s.260.

Çalışmamızın odak noktalarından olan enflasyon parametresinin, yıllar itibarıyla izlediği seyre bakıldığında, bütçe açıkları ile paralellik gösterdiği görülecektir. Türkiye’de 50’li ve 60’lı yıllarda kendisini pek hissettirmeyen enflasyon, 70’li yıllarla birlikte adından sıkça söz ettirir olmuştur.

60’lı yılların son yarısından başlayarak artış eğilimine giren enflasyon, 70’li yılların ilk yarısı içerisinde yaşanan Enerji Krizi ile %50 seviyelerine tırmanmıştır. Ardından 1974 Kıbrıs Harekâtı nedeniyle ekonomik ambargoya maruz kalan Türkiye ekonomisi bir yandan döviz darboğazına girmiş diğer yandan da kronik bütçe açıkları ile mücadele vermiştir. Bu konjonktür ise 70’li yılların sonlarında enflasyonda hızlı artışları beraberinde getirmiştir. 24 Ocak kararlarının alınmasına kadar olan süreçte enflasyon oranı üç haneli rakamlara gelip dayanmıştır¹⁸.

1980 yılında IMF ile akdedilen istikrar programı çerçevesinde yapılan uygulamalarla enflasyon oranı, %30 düzeylerine inmiştir. Ancak istikrar programının sona ermesiyle rafa kaldırılan önlemler neticesinde enflasyon oranı %60 düzeyinde gerçekleşmiştir. 80’li yıllarda karşılaşılan enflasyon kaynakları arasında, ekonomi yönetiminin izlediği hatalı politika tercihleri, kontrolsüz para arzı artışları, kamu kesimi açıklarının yükselmesi yer almaktadır¹⁹.

90’lı yıllar Türkiye ekonomisinde artan bütçe açıklarının enflasyonu daha da yukarı taşıdığı bir dönemdir. 80’lerin sonlarına doğru yapılan politik iktisat hataları, 1994 krizinden önce enflasyonun

üç haneye ulaşmasına yol açmıştır. Cumhuriyet tarihinin en yüksek enflasyon oranına ise 1994 krizinde %120 oranıyla ulaşılmıştır. Aynı dönemde bütçe açığı da rekor seviyeye ulaşmıştır²⁰.

5 Nisan Kararları’ nın ardından azalma eğilimine giren enflasyon oranı %60 seviyelerinde dalgalanmaya başlamıştır. Ancak kamu mali yönetimindeki yanlış politika uygulamaları, ekonomik karar birimlerinin beklentilerini olumsuz etkilemiştir. Kamunun fon açığı enflasyon oranının yukarı yönlü hareket etmesine neden olmuştur. Asya Krizi, 1999 yılında yaşanan deprem felaketi nedeniyle kötüye giden ekonomik göstergeler nedeniyle 9 Aralık 1999 da IMF ile üç yıllık Standby programı imzalanmıştır. Enflasyon oranındaki %60 düzeyindeki dalgalanma 2002 seçimlerine kadar sürmüştür²¹.

2001 Bankacılık Krizinden sonra yeni hükümet tarafından uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile Türkiye 2004 döneminde tek haneli enflasyon oranını yakalamıştır. 2002-2005 döneminde uygulanan örtük enflasyon hedeflemesi 2006’da son bulmuş yerine açık enflasyon hedeflemesi tatbik edilmiştir. TCMB enflasyon hedeflerini 2006 yılı için %5, 2007 yılı için %4, 2008 yılı için %7,5 olarak ilan etmiştir. 2018 yılında ABD ile yaşanan “Rahip Krizi” nedeniyle döviz kurunda meydana gelen dalgalanmalar enflasyon oranını yukarı taşımıştır. 2019 döneminde iyileşme eğilimine giren enflasyon oranı, 2020 yılında tüm dünyayı etkileyen küresel salgın nedeniyle çift haneye ulaşmıştır²². Aşağıda Tablo 3’te enflasyon oranının yıllar itibarıyla ulaştığı düzeylere yer verilmiştir:

¹⁸ Esenay Aydoğan. 1980 den Günümüze Türkiye de Enflasyon Serüveni, Yönetim ve Ekonomi Cilt:11 Sayı :1. s.93.

¹⁹ Erhan Öruç. a.g.e. s.6.

²⁰ Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu. a.g.e. s.258.

²¹ Ercan Kumcu. İstikrar Arayışları. İstanbul, Doğan Kitapçılık. s.378.

²² Utku Altunöz. Türkiye Ekonomisinde Olivera Tanzi ve Patinkin Etkilerinin, Vergi gelirleri, Bütçe açıkları ve Enflasyon Bağlamında Analizi. IV. International Ankara Multidisciplinary Studies Congress s.461.

Tablo 3: Türkiye’de Tüketici Enflasyonun Seyri

Yıl	Enflasyon(TÜFE)
2002	29,75
2003	18,36
2004	9,35
2005	7,72
2006	9,65
2007	8,39
2008	10,06
2009	6,53
2010	6,4
2011	10,45
2012	6,16
2013	7,4
2014	8,17
2015	8,81
2016	8,53
2017	11,92
2018	20,3
2019	11,84
2020	14,6
2021	36,08

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

4- EKONOMETRİK ANALİZ

Türkiye’de Olivera-Tanzi Etkisi ile Patinkin etkilerinin mevcut olup olmadığını ortaya koymayı amaçlayan çalışmamızın bu bölümünde ilgili değişkenlere ait çeyrek yıl verileri, 2006Q1-2022Q4 dönemi için ARDL sınır testi yöntemiyle sınanmaktadır. Bu amaca ulaşmak adına aşağıdaki ekonometrik modeller hazırlanmıştır:

$$\text{LOGRKH}_t = \alpha_1 + \alpha_2 \text{LOGRGSYIH}_t + \alpha_3 \text{ENF}_t + \mu_t \quad (1)$$

$$\text{LOGRKG}_t = \beta_1 + \beta_2 \text{LOGRGSYIH}_t + \beta_3 \text{ENF}_t + \epsilon_t \quad (2)$$

Bahse konu ekonometrik modeller hazırlanırken Alavirad’ın (2003) ve Altunöz (2018) çalışmalarında yer verilen modellerden faydalanılmıştır.

Ekonometrik modellerde yer verilen parametrelerden bağımlı değişkenlerden LOGRKH ve LOGRKG bağımlı değişkenler olup sırasıyla reel kamu harcamalarının ve reel kamu gelirlerinin logaritmik fonksiyon değerlerini ifade etmektedir. Modellerde yer alan LOGRGSYIH reel gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) ve enflasyon (ENF) değişkenleri bağımsız değişkenleri temsil etmektedir. μ_t ile ϵ_t ise ilgili modellerdeki hata terimlerini temsil etmektedir.

Modelde yer alan ve bağımlı değişkenlerden olan reel kamu gelirleri ve kamu harcamaları Hazine ve Maliye Bakanlığı, enflasyon oranı ve reel GSYİH ise TÜİK veri tabanından temin edilmiştir.

Yukarıda yer verilen modellerden **(1) numaralı** model Patinkin Etkisinin, **(2) numaralı** model ise Olivera-Tanzi Etkisinin geçerliliğini test etmek amacıyla oluşturulmuştur.

4.1- Birim Kök Analizi

Ekonometrik analize konu değişkenlere ait zaman serilerinin durağan olması analiz için kritik öneme sahiptir. Buna karşılık bilhassa iktisadi verilerin büyük bir kısmının durağan olmayışı, zaman serileri arasındaki uzun dönemli istatistikî etkileşimin analizini zorlaştırmaktadır²³.

Yeni geliştirilen ekonometrik tekniklerden olan eş bütünleşme ile durağan halde olmayan zaman serileri arasında uzun dönemli istatistikî etkileşim, zaman serilerin bütünleşme düzeylerine bağlı olarak kısmen ortaya konabilmektedir. Zaman serilerin bütünleşme düzeylerine dönük bilgilere ise birim kök sınamaları sayesinde erişilebilmektedir²⁴. Çalışmada modeli teşekkül eden zaman serilerinin birim köke sahip olup olmadığının farklı bir ifade ile durağanlıklarının tespitinde yazında sıklıkla kullanılan Augmented Dickey-Fuller (1981) ADF Birim Kök Testi ile Phillips-Perron (PP) (1988) Birim Kök Testi kullanılmıştır.

²³ Damador N. Gujarati ve Dawn Porter. Temel Ekonometri, (Çeviren: Gülay Günlük Şenesen ve Ümit Şenesen) 5. Baskı. S.729.

²⁴ Mustafa Sevüktekin ve Mehmet Nargeleşkenler. *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: EVIEWS Uygulamalı*, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. s.323.

Tablo 4: Birim Kök Testleri Sınama Sonuçları

Değişkenler	ADF		PP	
	Sabit	Sabit ve Trend	Sabit	Sabit ve Trend
LOGRKH	-2,4862 [1] (0,1235)	-4,3814 [1]* (0,0046)	-3,7849 [3]* (0,0048)	-5,9046 [3]* (0,000)
LOGRKG	-1,179 [1] (0,6824)	-5,7218 [0]* (0,0001)	-2,0646 [2] (0,2581)	-5,8572 [4]* (0,000)
LOGRGSYİH	-0,223 [0] (0,9285)	-2,0229 [0] (0,5758)	-0,2971 [1] (0,9179)	-2,3466 [2] (0,4036)
ENF	-2,8341 [0]*** (0,0591)	-3,8482 [0]** (0,0206)	-2,7213 [17]*** (0,0767)	-3,733 [6]** (0,0276)
ΔLOGRKH	-11,6842 [0]* (0,000)	-11,5969 [0]* (0,000)	-23,4397 [18]* (0,0001)	-25,4418 [18]* (0,0001)
ΔLOGRKG	-12,8288 [0]* (0,000)	-12,6968 [0]* (0,000)	-17,4029 [15]* (0,000)	-17,1028 [15]* (0,000)
ΔLOGRGSYİH	-5,939 [0]* (0,000)	-5,8919 [0]* (0,000)	-5,948 [0]* (0,000)	-5,8911 [0]* (0,000)
ΔENF	-7,5992 [2]* (0,000)	-5,6543 [6]* (0,0001)	-14,2991 [26]* (0,000)	-18,3372 [24]* (0,000)

Tablo 4, ADF ve PP Birim Kök sınama neticelerini göstermektedir. Elde edilen sonuçlara göre; LOGRKH zaman serisi ADF Testinde sadece sabit katsayının yer aldığı model dışında düzeyde I(0) durağandır. LOGRKG zaman serisi ise hem ADF hem de PP sınamalarında sabitli ve trendli modellere başvurulduğunda düzeyde I(0) durağan hale gelmektedir. Bağımsız parametrelerden LOGRGSYİH serisi her iki birim kök sınamasında birinci farkta durağanlaşmaktadır. ENF değişkenine ait zaman serisi de benzer biçimde her iki birim kök sınamasında olduğu gibi düzeyde I(0) durağanlaşmaktadır.

4.2- Eş bütünleşme Analizi

Ampirik literatürde zaman serileri arasında

uzun dönemli etkileşimi analiz eden çeşitli teknikler olmasına karşın neredeyse hemen hepsinin güçlü ve zayıf yanları mevcuttur. Nazariyedeki Engle ve Granger (1987), Johansen (1988), Johansen-Juselius (1990) gibi tekniklerin uygulanabilmeleri için zaman serilerin birinci farklarında durağan hale gelmelidir²⁵.

Peseran, Smith ve Shin (2001) 'in ortaya koyduğu ARDL (Autoregressive Distributed Lag) yaklaşımında ise bütünleşme düzeyleri göz ardı edilerek zaman serileri arasındaki eş bütünleşme etkileşimi irdelenebilmektedir²⁶. Sağladığı bu kolaylık nedeniyle ARDL tekniği tercih edilmiştir. Zira değişkenlere ait zaman serileri değişik düzeylerde durağanlaşmaktadır.

²⁵ Erdal Karagöl ve diğerleri. "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8(1), s.75.

²⁶ Nihal Yayla ve diğerleri. Türkiye'de Hisse Senetleri Piyasası ile Ekonomik Büyüme İlişkisine ARDL Yaklaşımı . *Social Sciences*, 12 (4). s.191.

Tablo 5: Eş Bütünleşme Test Değerleri

	k	F ist.	% 5 Anlam Seviyesindeki Kritik Değerler		Sonuç
			Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)	
Model 1	2	1,4611	3,10	3,89	Eşbütünleşme Yoktur
Model 2	2	8,2143			Eşbütünleşme Vardır

Tablo 5’de yer alan sonuçlara göre Patinkin etkisinin mevcudiyetini araştıran Model 1’de eş bütünleşme ilişkisi yoktur. Farklı bir ifade ile Türkiye’de enflasyon ile kamu harcamaları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkiye rastla-

nılmamıştır.

Olivera-Tanzi Etkisini konu alan 2. modelde ise eş bütünleşme ilişkisi mevcuttur. Bu nedenle model 2 için uzun dönem ve kısa dönem analizi sürdürülecektir.

4.2.1- Uzun Dönem Eş Bütünleşme Analizi

Tablo 6: Uzun Dönem Katsayıları

Bağımlı Değişken: LOGRKG		
Değişkenler	Katsayılar	t-istatistiği
LOGRGSYİH	1,1262	19,6766 *
ENF	-0,88	11,486*
C	1,8966	-1,871 ***
Tanımlayıcı Testler		
R2	0,9232	
Düzeltilmiş R2	0,9013	
F-İstatistiği	5,17 (0,000)	
Serisel Korelasyon (LM)	0,3119 (0,8544)	
Değişen Varyans (White)	8,1321 (0,1712)	
Normallik (JB)	0,9521 (0,7112)	

Tablo 6’ te yer verilen sinama sonuçlarına göre LOGRGSYİH katsayısı ve sabit terim katsayısı istatistiksel bakımdan anlamlıdır. Reel kamu gelirlerinin GSYİH esneklik değeri 1,1262dir. Farklı bir ifade ile reel GSYİH’daki %1’lik bir artma, reel kamu gelirlerini yaklaşık olarak %1,12 oranında artırmaktadır. ENF değişkeninin katsayısı ve sabit terim istatistiksel olarak anlamlıdır. Enflasyonda meydana gelecek %1 lik yükseliş, kamu

gelirlerini %0,88 aşağı çekmektedir. Diğer bir söylemle uzun dönemde ülkemizde Olivera-Tanzi Etkisi geçerlidir.

4.2.2- Kısa Dönem Eş Bütünleşme Analizi

Analize konu parametreler arasındaki kısa dönemli etkileşim, ARDL Hata Düzeltme Modeli yardımıyla ortaya konacaktır.

Tablo 7: Kısa Dönem Test Değerleri

Tabi Değişken:		ΔLOGRKG
Değişkenler	Katsayılar	t-istatistiği
$\Delta \text{LOGRGSYİH}$	1,2312	16,1822 *
ΔENF	-0,509	12,188*
C	1,9186	-1,789**
Hata Düzeltme Terimi	-0,55 *	-2.22
Tanımlayıcı Testler		
R^2	0,9112	
Düzeltilmiş R^2	0,8823	
F-İstatistiği	5,04 (0,000)	
Serisel Korelasyon (LM)	0,6766 (0,7139)	
Değişen Varyans (White)	8,1218 (0,1786)	
Normallik (JB)	0,9421 (0,7086)	

Tablo 7' te verilen sonuçlara göre; $\Delta \text{LOGRGSYİH}$ değişkeninin katsayısı kısa dönemde de istatistiksel olarak anlamlıdır. Reel kamu gelirlerinin GSYİH esnekliği 1,2312 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle, reel gayri safi yurt içi hasıladaki kaydedilen %1'lik bir yükseliş, reel kamu gelirlerini yaklaşık olarak %1,23 oranında artırmaktadır. ΔENF teriminin katsayısı negatif olup yine istatistiksel olarak anlamlıdır.

Kısa vadede enflasyon oranında %1 lik bir yükselme kamu gelirlerini %0,55 aşağı çekecektir. Farklı bir söylemle kısa vadede Olivera-Tanzi etkisi geçerlidir. Sabit terim ve hata düzelti değeri de istatistiksel açıdan anlamlıdır. Modelde yer alan hata düzelti değeri kısa vade-

deki istikrarsızlıkların ne kadarlık kısmının uzun vadede istikrara ulaşacağını anlatmaktadır. Bu katsayının, matematiksel olarak 0 ile 1 arasında negatif bir değer olması beklenir. (0,55) değeri beklenti dâhilinde olup yaklaşık 2 çeyrek dönemde uzun dönem dengesine ulaşılacağını gösterir.

4.2.3- Nedensellik Analizi

Hsiao (1979) tarafından geliştirilen usulde ile nedensellik ilişkisi, gecikme uzunluğunun tercihi ile sınanmaktadır. İki evreli olan bu yöntemde, Granger nedensellik testinde başvurulacak denklemler baz alınmaktadır. Ayrıca gecikme uzunluğunu tespit etmek için Akaike'nin FPE (son hata tahmincisi) kıstasından yararlanılmaktadır.

²⁷ Cheng Hsiao. "Autoregressive Modeling of Canadian Money and Income Data", Journal of the American Statistical Association, 74(367). s.553.

Tablo 8: Hsiao Nedensellik Sınama Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	FPE (m)	FPE(m, n)	Sonuç
ENF → LOGRKG	0,0046(6)	0,0028(5,1)	ENF'den LOGRKG'ye doğru nedensellik ilişkisi mevcuttur.
LOGRKG → ENF	1,2624(12)	1,4018(12,1)	LOGRKG'den ENF'e doğru nedensellik ilişkisi cari değildir.

Tablo 8 deki sinama sonuçlarına göre Türkiye'de enflasyon değişkeninden reel kamu gelirlerine doğru bir nedensellik ilişkisi mevcuttur. Ancak reel kamu gelirlerinden enflasyon değişkenine doğru nedensellik ilişkisi yoktur.

SONUÇ

Ekonomik istikrar, bilindiği üzere fiyat istikrarı ve tam istihdam bileşenlerinden oluşmaktadır. Fiyatların kabul edilebilir belirli bir aralıkta istikrara kavuşması ise ekonomik istikrarın diğer bir unsuru olan tam istihdam üzerinde de etkilidir. Diğer bir deyişle, genel fiyat düzeylerinde sürekli artışın olmadığı, istikrarlı ve kararlı bir fiyat seviyesi bir ekonomi için kritik derecede önemlidir.

Ekonomik istikrarın tesisinde kamu kesimi ise etkili bir rol üstlenmektedir. Kamu kesimi, elde edebileceği gelirden daha fazlasını tükettiğinde, diğer bir ifade ile devlet maliyesi açık verdiğinde bu durum ekonomik kara birimlerinin beklentilerini olumsuz etkileyebilecektir. Kamu kesimi, verdiği fon açığını giderebilmek adına, ekonomik karar birimlerinin elindeki fon fazlasını bünyesine katabilmek için piyasanın üzerinde faiz vermeye başlayacaktır. Böylelikle, ülkedeki tasarruflar yatırımların finanse edilmesinde kullanılmak yerine verimsiz, borç ödemelerine kanallıdır. Neticede ülkedeki toplam üretim düzeyi azalmakta ve toplam talebin gerisinde kalabilmektedir.

Türkiye'de 2003-2019 döneminde Oliveira-Tanzi Etkisi ve Patinkin Etkisi' nin mevcudiyetini araştıran bu çalışmada ulaşılan bulgulara göre enflasyon ve reel kamu geliri parametreleri

arasında hem kısa vadede hem de uzun vadede istatistiksel bakımdan anlamlı bir etkileşim mevcuttur. Üstelik bu ilişkinin nedensellik yönü ise enflasyondan reel kamu gelirine doğrudur. Farklı bir ifade ile reel kamu gelir düzeyi, enflasyon oranından etkilenmektedir.

Yaşanan bu döngünün ortadan kaldırılması adına atılacak en önemli adımlardan ilki mali disiplinin sağlanmasıdır. Bu noktada başvurulacak vergi politikası ulaşılmak istenen amaç doğrultusunda ana belirleyiciler arasındadır. Ülkedeki toplam vergi yükünü arttırmadan, daha fazla kamu geliri elde etmek ilk etapta başvurulabilecek politika aracıdır. Bu noktada vergi uyumu anahtar bir role sahip bir kavramdır. Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu arttıracak ve en az harcama ile en fazla vergi tahsilatını temin edecek yasal düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Ülkemizdeki vergi yasalarının karmaşıklığını gidermek adına mevcut yasalar çağın gerekleri doğrultusunda güncellenmelidir. Üzerinde önemle durulması gereken diğer bir husus ise vergi sistemini elastikiyetidir. Ekonominin içinde bulunduğu konjunktüre göre farklı politika uygulamalarına işlerlik kazandıracak mekanizmalar, vergi sisteminin elastikiyetini arttıracaktır. Bu bakımdan artan oranlı vergileme ve parafiskal gelirlere dönük kamu gelir politikalarının etkili sonuçlar verebileceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- AKÇAY, C., ALPER, E. ve ÖZMUCUR, S. (1996). "Budget Deficit, Money Supply and Inflation: Evidence from Low and High

- Frequency Data for Turkey”, Bogaziçi University Institute of Social Sciences, Working Paper, ss.96-120.
- ALAVIRAD, A. (2003). “The Effect of Inflation on Government Revenue and Expenditure: The Case of the Islamic Republic of Iran”, *OPEC Review*, 27(4), ss.331-341.
 - ALTUNÖZ, U. (2018). Enflasyon ve Bütçe Açıkları Arasındaki İlişki Bağlamında Olivera Tanzi ve Patinkin Etkisinin Türkiye’de Geçerliliği. *Vergi Dünyası Dergisi*: Sayı:438, 21-33.
 - ALTUNÖZ, U. (2022). Türkiye Ekonomisinde Olivera Tanzi ve Patinkin Etkilerinin, Vergi gelirleri, Bütçe açıkları ve Enflasyon Bağlamında Analizi. IV. International Ankara Multidisciplinaries Studies Congress 456-472.
 - AYDOĞAN, E. (2004). 1980 den Günümüze Türkiye de Enflasyon Serüveni, *Yönetim ve Ekonomi* Cilt:11 Say :1.
 - BALABAN, K. G. (2012). “Kurallı Maliye Politikası ve Türkiye’de Kurallı Maliye Politikasını Uygulamasına İlişkin Model Önerisi”. TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.
 - BAYRAKTUTAN, Y. ve ÖZKAYA, M. H.(2002). “IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya’da Ekonomik Performans Sonuçları”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 2002/1: 1-18.
 - BEDİR, S. ve TURAL DİKMEN A. (2014). Bütçe Açığı ve Enflasyon: Türkiye için Bir Sınır Testi Yaklaşımı. *International Conference On Eurasian Economies*.1-9.
 - CARDOSO, E. (1998). “Virtual Deficits and the Patinkin Effect”, *IMF Staff Papers*, 45(4), ss.619-646.
 - DOĞAN, S. (2007). 1990 ve Sonrasında Türkiye’de Kamu Kesimi Açıkları ve Finansmanı, İçinde Ahmet AY (Ed.). *Türkiye Ekonomisi: Makroekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Konya: Çizgi Kitabevi.
 - DICKEY, D. A. ve FULLER W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregresssive time series with a unit root, *Econometrica*, 49, 1057-1072.
 - EGELİ, H. (1999). Gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıkları. Süleyman Demirel üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4, 293-303.
 - EĞİLMEZ, M. (2004). Hazine, İstanbul: Remzi Yayınevi.
 - EĞİLMEZ, M. ve KUMCU, E. (2011). *Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması*, İstanbul: Remzi Yayınevi.
 - ENGLE, R.F. ve GRANGER, C.W. (1987). “Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing”, *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 251-276
 - GUJARATİ, D. N. ve PORTER, D. (2014). *Temel Ekonometri*, (Çeviren: Gülay Günlük Şenesen ve Ümit Şenesen) 5. Baskı.
 - HSIAO, C. (1979). “Autoregressive Modeling of Canadian Money and Income Data”, *Journal of the American Statistical Association*, 74(367), pp. 553-560.
 - HONDROYIANNIS, G. ve PAPAPETROU, E. (1997). “Are Budget Deficits Inflationary? A Cointegration Approach”, *Applied Economics Letters*, 4(8), 493-496.
 - JOHANSEN, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), 231-254.
 - JOHANSEN, S. ve JUSELIUS, K. (1990). “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Applications to the Demand for Money”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), 169-210.
 - KARAGÖL, E., ERBAYKAL, E. ve ERTUĞRUL, H.M. (2007). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8(1), 72-80.

- KAYA, F. (2009). Mali Kural Uygulamaları ve Türkiye İncelemesi. Uzmanlık Tezi. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- KESBİÇ, Y., BALDEMİR, E. ve BAKIMLI, E. (2004). "Bütçe Açıkları ile Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye için bir Model Denemesi", Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi, 11(2), ss.27-40.
- KUMCU, E. (2000). İstikrar Arayışları, İstanbul, Doğan Kitapçılık.
- METİN, K. (1998). "The Relationship between Inflation and the Budget Deficit in Turkey", Journal of Business and Economic Statistics, 16(4), ss.412- 422.
- NARAYAN, P.K. ve SMYTH, R. (2006). "What Determines Migration Flows from Low-Income to High-Income Countries? An Empirical Investigation of Fiji-US Migration 1972-2001", *Contemporary Economic Policy*, 24(2), 332-342.
- OLIVERA, J.H.G. (1967). "Money, Prices and Fiscal Lags: A Note on the Dynamics of Inflation",
- Banca nazionale del lavoro, Vol: 20, September 1967.
- ÖRUÇ, E. (2016). Bütçe Açıkları Enflasyonist Etkiye Sahip Midir? Türkiye Üzerine Uzun Dönemli Analiz. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16(1):1-21.
- PATİNKİN, D. (1993). Israel's stabilization program of 1985, or some simple truths of monetary theory. *Journal of Economic Perspectives*, 7(2), 103-128, Çevrim içi: (<https://doi.org/10.1257/jep.7.2.103>). Erişim Tarihi: 01 Mart 2023.
- PESERAN, M.H., SMITH, R.J. ve SHIN, Y. (2001). "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships", *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- PHILLIPS, P. C. B. ve PERRON P. (1988). Testing for Unit Roots in Time Series Regression, *Biometrika*, 75(2), 335-346, Çevrim içi: (https://finpko.ku.edu/myssi/FIN938/Phillips%20%26%20Perron_Biometrika_1988_Unit%20Root%20Test.pdf). Erişim Tarihi: 2 Mart 2023.
- PIONTKIVSKY, R., BAKUN, M., KRYSHKO, M. ve SYTNYK, T. (2001). "The Impact of the Budget Deficit on Inflation in Ukraine", *International Centre for Policy Studies*, ss.1-25.
- SEVÜKTEKİN M. ve NARGELEÇKENLER M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: EVIEWS Uygulamalı*, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- SAĞLAM, M. ve UĞURLU, E. (2013). Kamu Açıkları, Parasal Büyüme ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye Örneği (1983-2008). *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*. 50(576):71-83.
- SOLOMON, M. ve WET, A. W. A. De. (2004). "The Effect of a Budget Deficit on Inflation: The Case of Tanzania", *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 7(1), ss.100-116.
- ŞEN, H., SAĞBAŞ, İ. ve KESKİN, A. (2007). *Bütçe Açıkları ve Açık Finansman Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Tanzi, V. (1978). Inflation, real tax revenue, and the case for inflationary finance: Theory with an application to Argentina. *IMF Staff Papers*, 25, 417-451, Çevrim içi: (<https://doi.org/10.2307/3866679>). Erişim Tarihi: 28 Şubat 2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı, İstatistikler, Çevrim içi: (<https://hmb.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri>). Erişim Tarihi: 20 Mart 2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Çevrim içi: (<https://data.tuik.gov.tr/>). Erişim Tarihi: 20 Mart 2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Tüketici Fiyat Endeksi, Çevrim içi: (<https://data.tuik.gov.tr/>). Erişim Tarihi: 20 Mart 2023.

- YAYLA, N. , CEYLAN, R. ve ÇEVİŞ, İ. (2017). Türkiye’de Hisse Senetleri Piyasası ile Ekonomik Büyüme İlişkisine ARDL Yaklaşımı . Social Sciences , 12 (4) , 185-198 , Çevrim içi: (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsa-social/issue/31527/339055>). Erişim Tarihi: 02 Mart 2023.
- YILDIRIM, O. (2003). Kura Dayalı İstikrar Politikası (Teori ve Ülke Uygulamaları), TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No:34, Ankara.
- YILMAZ, H. H. (2007). İstikrar Programlarında Mali Uyumda Kalite Sorunu. TEPAV Yayını, Ankara: Matsa Basımevi.